

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Ideální filmový právník a jeho výuka na pražské právnické fakultě

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské

2012

V. ročník SVOČ

Autor: Jakub Drápal

Konzultant: JUDr. Mgr. Michal Urban

Poděkování

Za konzultace ohledně předmětu práce, nápady, přesvědčení k finálnímu sepsání práce a detailní poznámky k práci bych chtěl poděkovat Dr. Michalu Urbanovi.

Čestné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do V. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracoval samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK.

V Praze dne 16. 4. 2012

.....

Jakub Drápal

OBSAH:

1. ÚVOD
2. FILMY O PRÁVNÍCÍCH
 - 2.1. Dělení filmů
 - 2.2. Význam filmů o právnících
 - 2.3. Výběr filmů
3. IDEÁLNÍ FILMOVÝ PRÁVNÍK
 - 3.1. Rozličnost charakteru
 - 3.2. Jednotliví filmoví právníci
 - 3.3. Společné znaky
4. VÝUKA NA PRÁVNICKÝCH FAKULTÁCH
 - 4.1. Cíl výuky
 - 4.2. Forma výuky
 - 4.3. Problémy ve výuce
 - 4.4. Autorská práva
5. SYLABUS PŘEDMĚTU
6. ZÁVĚR

Motto: Potřebujeme filmové právníky (a fiktivní právníky) ... ne abychom studovali, kým jsou, ale abychom se dozvěděli víc o tom, kým jsme my.¹

1. ÚVOD

Ve chvíli, kdy se na právnické fakulty v ČR hlásí okolo 10 000 studentů ročně, je nutné je vybírat podle určitého kritéria. Přibližně pětina z nich začne právo skutečně studovat a právnické fakulty se dostávají do zapeklitého postavení. Mají pět let na to, aby předaly určitý styl chování, znalosti i hodnoty. V oblasti znalostí nebude problém vytipovat si oblasti, které se mají studenti naučit. Co ale ve zbývajících dvou oblastech?

Problém je propojený s otázkou, jaký by měl být ideální právník – které vlastnosti by měl mít absolvent právnické fakulty, které charakterové vlastnosti by měly specifikovat právníka. Jsou odlišné od těch, které by měly specifikovat dobrého člověka? Jsou některé charakterové vlastnosti dobrého člověka obzvláště důležité pro právníka?

Až (či pokud) by byla zodpovězena tato otázka, je možno se vrhnout na propojený problém – jak s těmito výsledky naložit? Kterými prostředky dosáhnout cíle, tedy rozdílit uvažování o limitech mravního jednání, ideálních vlastnostech právníka nebo spravedlnosti?

Obě otázky jsou velmi široké a k jejich položení – natož k odpovídání – často na právnických fakultách nedochází. Mohou být odpovězeny z rozdílných perspektiv, o čemž byly sepsány tisíce stran. Pokusím se naznačit odpovědi na obě otázky pomocí jediného specifického prostředku – filmů s právní tematikou.

Nejprve ukážu, podle čeho je možno vybrat filmy vhodné k dalšímu hodnocení a které charakteristiky ideálního právníka plynou z nejlepších právních filmů. Poté se zaměřím na užití filmů s právní tematikou ve výuce práva a problémy s tím spojené. Nakonec načrtnu syllabus předmětu, který by se daným tématem zabýval.

¹ „We need cinema lawyers (and fictional lawyers) ... not to study who they are, but to learn more about who we are.“

ELKINS, James R. Reading/Teaching Lawyer Films, Vt. L. Rev. 2003-2004, roč. 28, s. 813-879, str. 827

2. FILMY O PRÁVNÍCÍCH

2.1. Dělení filmů

Filmy s právní tematikou můžeme rozdělit na dvě kategorie – filmy o právu a filmy o právnících.² Přestože se tyto kategorie prolínají, je účelné je rozlišovat. Hlavním hrdinou filmů o právnících je pochopitelně právník, který zápasí s okolnostmi svého případu, ale neopomenutelnou součástí je bitva uvnitř jeho samotného. Typickým příkladem těchto filmů je *Ďáblův advokát*. Oproti tomu filmem čistě právním je *Horká káva*. Filmem „smíšeným“, tj. filmem, ve kterém jde o právo i právníky, je např. *Norimberský proces*.³ Filmy o právnících jsou častější než filmy o právu a mezi právníky jsou většinou oblíbenější. Jedním z důvodů je, že „jako znalci práva, studenti práv a právníci se často zaměří na právní přesnost filmu, přičemž ignorují širší smysl filmu.“⁴ Tudíž zfilmovat film o právu, který by se líbil právníkovi, je těžší než film o právnících. Někdy se rozlišuje ještě třetí kategorie, filmy ze soudní síně,⁵ ty se ovšem dají zařadit podle toho, zda se věnují více právnímu procesu nebo postavě advokáta, pod jednu ze dvou předchozích kategorií. Jiné směry proudu právo a film se zabírají interpretací neprávních filmů – těmi se ovšem ve své práci nebudu zabývat.

2.2. Význam filmů o právnících

Co nám ale mohou říct filmy o právnících? Odpovídají nám na otázku „*Co to znamená být právníkem? – ústřední otázku ve vztahu k samo sebou se rozumějícím osnovám právního vzdělání.*“⁶ „Nalézáme tím způsob, pomocí kterého můžeme lépe porozumět práci, kterou jako

² tzv. law and lawyer films

³ *Devil's advocate* (1997), *Hot Coffee* (2011) a *Judgement at Nuremberg* (1961)

⁴ „As legal insiders, law students and lawyers often focus on the legal accuracy of a film, while ignoring the film's larger meaning.“ Elkins, op. cit. str. 833

⁵ tzv. trial movie či courtroom drama podle ŠKOP, Martin. *Právo a vášeň: Jazyk, příběh, Interpretace*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 205 s., ISBN 978-80-210-5464-6, str. 158

⁶ „What does it mean to be a lawyer? – a question central to the implicate curriculum we find in the legal education.“ Elkins, op. cit. str. 817

právníci děláme, smysl našich profesních životů.”⁷ Můžeme je ale brát vážně? Nejsou pouze výplodem Hollywoodu umně vytvořeným za účelem zisku, který neodráží ideální stav? Na tuto velmi těžkou otázku lze odpovědět několika způsoby. Jedním z nich je zdůraznění potřeby pochopení nálady ve společnosti. „*Filmy ... mají schopnost vytvořit ve společnosti očekávání, která jsou pak často nárokována u skutečných právníků.*“⁸ Jestliže společnost má představu o ideálním právníkovi, je potřebné – pro správné působení práva ve společnosti – aby právníci některé z jeho aspektů splňovali. Hodnoty společnosti se tím propojují s hodnotami práva a právníků a naopak filmy s právní tematikou mohou zdůraznit myšlenky dobra a zla či spravedlnosti skryté v právu,⁹ což samo právo nezvládne nebo se o to ani často nesnaží s tím samým výsledkem. Podobně Richard K. Shrewin, profesor na New York Law School, zdůrazňuje, že na skutečnostech, kterým lidé věří a které přijmou, spočívá legitimita práva – tedy přeneseně i legitimita jednání právníků.¹⁰ Právník jednoznačně nemusí přijímat hodnoty vyjádřené ve filmech, ale dobrý právník má znát společnost a požadavky, které na něj klade.¹¹ Zápornou stránkou tohoto jevu je ovšem vytváření očekávání ve společnosti, která nejsou možná. Příkladem je tzv. CSI efekt, který se vytvořil u laické veřejnosti.¹² Nevědomky odpovídá na tuto otázku i profesor z Harvardu Alan A. Stone:

*„Přestože většina filmů je míněna pro zábavu, takřka všechny ukazují na rozlišování mezi dobrem a zlem a odrážejí morální konflikt, ať je jak chce banální. Vážné filmy se nemusí rovnat Shakespearovi, ale mohou mít důležitý vliv na studenty, hlavně pokud vznášejí otázky, které považujeme za již vyřízené, a pokud nabízejí podnětný pohled na morální konflikty života.“*¹³

⁷ „[we] find a way to better understand the work we do as lawyers, the meaning of our professional lives.” Elkins, op. cit. str. 816

⁸ Škop, op. cit. str.159

⁹ Škop, op. cit. str. 154

¹⁰ SHERWIN, Richard K. Picturing Justice: Images of Law & Lawyers in the Visual Media. U.S.F. L. Rev. 1995-1996, roč. 30, s. 891-901, str. 898

¹¹ Škop, op. cit. str. 153

¹² Škop, op. cit. str. 178 a následující

¹³ „Although most films are meant to be entertaining, almost all portray some sense of good and evil, and they reflect a moral adventure even if a commonplace and banal one. Serious films may not arise to the level of Shakespeare, but they can have a significant impact on students, especially when they raise questions about our settled beliefs and offer a challenging perspective on the moral adventure of life.“ STONE, Alan A. Teaching Film at Harvard Law School, Legal Stud. F. 2000, roč. 20, s. 573-597, str. 584-585

Nejdokonalejším prostředkem sdělení důležitých informací o životě jsou příběhy jednotlivců.¹⁴ Aby se film stal úspěšným v rámci odborné veřejnosti, musí reagovat na niterné potřeby v životě jednotlivce, ale i v odborné praxi. Toho se nejlépe docílí vyprávěním příběhu někoho jiného, s jehož problémy se dokážeme identifikovat. „*Při sledování právních filmů se sami vzděláváme tím, že hledáme, zda se ve filmu zrcadlí naše nejhlubší touhy i obavy ohledně profese právníka.*“¹⁵ Pokud je film oblíbený napříč právní komunitou, je důvodné se domnívat, že v tomto filmu právníci našli něco, co je i dnes aktuální. Nelze proto brát vážně všechny snímky o právnících, které byly natočeny. Je potřeba jejich výběr dále zúžit, abychom se dostali ke snímkům, které nám mohou o právníkovi ukázat něco opravdu významného.

Posledním argumentem pro použití filmů z produkce Hollywoodu je jejich osvědčení v praxi, což dokládají např. slova Johna Denvira, vyučujícího na USF Law school. „*Byl jsem tenkrát a opětovně překvapen zjištěním, že hollywoodské filmy vyprovokovaly velmi zajímavou diskuzi ve třídě. Nejprve jsem si myslel, že je uzpůsobeno pouze novotou použití populárních filmů ve vážném semináři, ale má zkušenost při závěrečné zkoušce mne přesvědčila, že filmy jsou efektivní výukovým nástrojem z více základních důvodů.*“¹⁶

2.3. Výběr filmů

Výběr filmů, z kterých má smysl ve výuce vycházet, je možná vůbec tím nejproblematictější bodem. Zároveň je ale základem pro tuto práci i výuku na univerzitě a nelze se mu tedy vyhnout.¹⁷ Možností, jak jej uskutečnit, se nabízí vícero. Vycházím z toho, že nejdůležitějším předpokladem pro zařazení filmu do seznamu je jeho uznávanost mezi právníckou či laickou veřejností – nejlepším způsobem výběru filmu by proto zřejmě byla anketa provedená mezi nejvýznamnějšími představiteli právníckého stavu. Bylo by jistě zajímavé porovnávat, jaké právnícké filmy mají v oblibě vrcholoví soudci, jaké představitelé státní správy a s čím nejvíce souzní partneři renomovaných právníckých kanceláří. Pro účely této své práce

¹⁴ Z tohoto pochází oblíbenost knih, filmů, ale i užití podobenství v evangeliích Ježíšem.

¹⁵ „With lawyer films, we engage in a pedagogy of self-learning, looking to see if we can find mirrored in the film what we most want and most fear in being a lawyer.“ Elkins, op. cit. str. 831

¹⁶ Denvir, J. Legal Reelism: The Hollywood film as Legal Text. Legal studies Forum, č. 3, 1991, str. 195 podle Škop, op. cit. str. 156

¹⁷ „The choice of films, and the teacher’s understanding and investment in them, is crucial.“ Stone, op. cit. str. 577

jsem nicméně zvolil skromnější způsob výběru filmů, kterým se budu věnovat. Konzultoval jsem výběr filmů pro tuto práci s několika právníky, kteří se od sebe navzájem liší věkem i právní profesí, které se věnují.¹⁸

Dalším kritériem, kterým se při výběru filmů řídím, je postavení, které filmy zaujmají na seznamu či žebříčku sestavenými vyučujícími či obecně právníky v zahraničí. Žebříčky v této práci reprezentuje seznam 25 nejlepších právních filmů, který sestavila Americká advokátní komora na základě dotazování 12 proslulých právníků z teorie i praxe.¹⁹ Podobně sestavil americký časopis *National Jurist* 20 nejlepších filmů.²⁰ O určité objektivitě svědčí, že na prvním i druhém místě se umístily ty samé filmy – *Jako zabít ptáčka* a *12 rozhněvaných mužů*.²¹ Mezi další žebříčky lze počítat i žebříček sestavený Christine A. Corcos, jednou z oněch dvanácti právníků a právniček, kterých se dotazovala Americká advokátní komora.²² Mezi seznamy filmů doporučovanými vyučujícími předmětů právo a film se řadí zejména Dodatek C k článku *Reading/Teaching Lawyer Films* od Jamese R. Elkinse,²³ dále filmy vyjmenované v článku *Teaching Film at Harvard law school* od Alana A. Stona²⁴ a Martinem Škopem v jeho knize *Právo a vášně*.²⁵

I přes snahu vybírat filmy na základě objektivních kritérií se každý autor dřív nebo později přistihuje při tom, že finální výběr filmů je nakonec subjektivní záležitostí, byť se může ve výsledku s mnohými shodovat. Souhlasím tedy jak s Alanem Stonem – filmy musí být ambiciózní, nastolovat debatu nad ustálenými myšlenkami o právu, vznášet morální otázky a upozorňovat na realitu ve společnosti²⁶ – tak s Jamesem R. Elkinsem, dle kterého nejlepší filmy

¹⁸ Patří mezi ně např. Doc. Zdeněk Kühn, Doc. Ján Gronský, Dr. Michal Urban, Mgr. Pavel Čížinský či Tomáš Marvan

¹⁹ <http://www.abajournal.com/gallery/top25movies/> stav k 11. 4. 2012

²⁰ <http://www.nxtbook.com/nxtbooks/cypress/nationaljurist0110/#/22> stav k 11. 4. 2012

²¹ *To kill a mockingbird* (1962) a *12 angry men* (1957)

²² <http://faculty.law.lsu.edu/ccorcos/lawctr/TOPTENMOVIES.htm>

²³ Elkins, op. cit.

²⁴ Stone, op. cit.

²⁵ Škop, op. cit. str. 202 - 203

²⁶ Stone, op. cit. str. 577

ponechají „trvajícím dojmem, který by v nás mohl podnítit prozkoumávání vztahu mezi profesním a osobním životem a který by nám představil příběhy, o kterých stojí za to mluvit.“²⁷

3. IDEÁLNÍ FILMOVÝ PRÁVNÍK

3.1. Rozličnost charakteru

Jaký je tedy ideální právník zobrazovaný ve filmech? Jednoznačně je nutné nesouhlasit s Martinem Škopem, který tvrdí, že „[v]ětšinou nevytvářejí [právníci] jiné než ploché postavy s nijak zvlášť překvapivým charakterem.“²⁸ Atticus Finch ve filmu *Jako zabít ptáčka* je vdovcem, který se stará o dva syny, v jižanských státech USA obhájí v první polovině 20. století černochoy a je díky tomu milován, ale hlavně nenáviděn. Jan Schlichtmann ve filmu *Občanskoprávní spor*²⁹ je zpozdilý advokát, který je proměněn jedinou kauzou – která mu změní celou kariéru, ale i život. Arthur Kirkland, advokát ve filmu *... a spravedlnost pro všechny*,³⁰ lítá v malých letadlech s šléným soudcem a mlátí do auta svému kolegovi kvůli zkaženému případu, který vyústil v sebevraždu klienta. Opakem je soudce Dan Haywood, předseda soudu ve filmu *Norimberský proces*. „Přestože v jeho jednání lze nalézt stopy neformálnosti, ta se ztrácí v jednacím síni, ve které si dovede zjednat respekt a je schopen obhájit právo.“³¹ Kamill Resler, český advokát v dokumentárním filmu *Ex offo*,³² jedná lehce odlišně – rozvážně – a nedává najevo emoce, přestože jím cloumají. Charakter tedy právníci, jak je vidět, mají odlišný.

²⁷ „lasting impression, might prompt exploration of the relationship of our professional and personal lives and would present us with stories worth talking about.“ Elkins, op. cit. str. 823

²⁸ Škop, op. cit. str. 168. Je ovšem možné, že Martin Škop míří především na množinu všech filmů o právnících, ze které se vymykají právě ty filmy, které se umísťují vysoko na žebříčkách. Myšlenka je ale vyústění složitější části o vizualitě právníků začínající již na straně 167.

²⁹ *A Civil Action* (1998)

³⁰ *...And Justice for All* (1979)

³¹ Škop, op. cit. str. 168

³² *Ex offo* (1998)

3.2. Jednotliví filmoví právníci

Ukažme si na vybraných filmech, které charakteristiky osvědčuje ideální filmový právník. Co ho označuje, co si od něj můžeme vzít a v čem pro nás může být příkladem.

Nejlépe je začít nejznámějším právním filmem – ve kterém ale žádný právník nevystupuje – *12 rozhněvaných mužů*. Snímek představuje jak velmi nesnadnou úlohu člověka, který rozhoduje o osudu lidské bytosti, tak ohyzdné charaktery lidí, kterým nejde o lidskou bytost, ale o to, zda včas skončí a stihnou film v kině. Dává prostor pro to zastávat opačné názory, rozumně debatovat a dojít k řešení, kdy se jeden skloní před důvody druhého a uzná jeho řešení. Film nabízí širokou paletu odpovědí vůči nedůstojným útokům, které sahají od obviňování a zastrašování přes skákání do řeči nebo křiku až k zákeřným argumentům. Možnost uchování si vlastního názoru je představováno s ohledem na zásadovost, rozumné uvažování mimo běžný rámec myšlenek a smysl pro spravedlnost, ale i pro efektivitu. Aby bylo umožněno dojít k některému výsledku, hlavní představitel Henry Fonda nabízí možnost po předložení první sady svých argumentů, že pokud nikoho nepřesvědčil, bude hlasovat pro oběšení obviněného, o jehož vině porota jedná. Charakterovými vlastnostmi, které dobří právníci (nebo architekti inspirující právníky, kterým Henry Fonda ve filmu je) zjevně potřebují, je tedy ochota jít s kůží na trh, mít vlastní argumenty podepřený názor, který nám pomáhá dobrat se – nebo alespoň přiblížit se pravdě a spravedlnosti. Ochota jít s kůží na trh, i když vím, že ze mne může být stažena.

Právě takovou situaci, poškození celoživotní reputace a ztrátu mnoha přátel ukazuje český film *Ex offa*. Film podle skutečnosti pojednává o procesu s K. H. Frankem v roce 1946. Ústřední postavou filmu je advokát, který byl ex offa přidělen za obhájce K. H. Frankovi, proti němuž působil na poli práva za protektorátu na straně odboje. Od počátku se pokoušel případu zbavit, ale advokátní komora jej nakonec postavila před volbu: vzdát se výkonu advokacie po zbytek života či obhajovat K. H. Franka. Přesvědčení společnosti, přerůstající v určitých případech do fanatismu, o nutnosti potrestání bez řádného soudu či naopak beztrestnosti určitých osob je častým jevem v historii – ať jde o K. H. Franka či žháře z Vítkova. Rovnost před zákonem a nárok každého na spravedlivou obhajobu je, byť oficiálně představuje základní požadavek právního státu, dodnes ne plně veřejně přijímaným postojem v okamžiku, kdy má svědčit někomu, o jehož vině jsme (na základě informací z médií) skálopevně přesvědčeni. Zvláště ve chvíli, kdy se i část rodiny právníka staví do opozice, můžeme mít před lidmi jako JUDr. Resler,

který se přese vše zachoval čestně, pouze respekt, přestože ve své době se jím dostalo hlavně despektu, ztrát přátelství a nenávisti. Následky činů učiněných v rámci kariéry mohou zasahovat do osobního prostoru právníka i rodiny. Přesto v tomto případě JUDr. Reslerovi stálo za to pokračovat ve svém jednání po zvážení všech okolností a možných konfliktů se svým hodnotovým žebříčkem. Již pouze díky tomuto filmu nelze přistoupit na tvrzení Tomáše Němečka o neexistenci pozitivního českého filmového právníka v nedávné době. Podle Tomáše Němečka se pro najití dobrého obrazu právníka musíme vrátit až do roku 1979 k filmu *Causa Králík*. Prý lepší než nic, ale Atticus Finch to není.³³ Kamill Resler může být právě takovým advokátem v očích veřejnosti.

Až k ohrožení života se může právník dostat při stání na straně spravedlnosti. Atticusovi Finchovi ve filmu *Jako zabít ptáčka* je vyhrožováno smrtí, pokud nepřipustí lynčování neprávem obviněného černocha. Čím je důležitá postava, která se dle názoru literární kritičky Alice Farley „stal někým jako lidový hrdina v právních kruzích a zachází se s ním, jako by byl skutečná bytost“³⁴? Nejeví se jako neosobní stroj, ale jednoznačně se staví za stranu, u které vidí spravedlnost. Případ mu leží na srdci, ale nezhroutí se, když jej prohraje. Svým jednáním vzbuzuje respekt mezi sousedy, ale nijak se nad ně nepovyšuje. Nebojí se vystupovat jednoznačně a dát v sázku hodně, je-li na opačné straně lidský život. Zvládá svoji práci a zároveň péči o rodinu. Proč je hrdina filmu o právníkovi tolik přitažlivý? James R. Elkins to vyjadřuje jasně:

„Naši právní hrdinové (nafoukaní egoisti stejně jako pokorní) nám říkají to, co potřebujeme slyšet – že práce právníka je základem pro mnohé, že právo má smysl. Žít s představou, že život má společenský a kulturní význam, předpokládá vlastnění ideálu a vydání se na úctyhodnou cestu. ... Příběhy právníků a jak se staví proti těm, kteří zneužívají moc ... jsou ústřední pro zvěst, které s sebou neseme jako právníci. Příběhy našich nefalšovaných právníků – které nazýváme hrdinové – obsahují zásadní vhled do problému pravdy konfrontované s porušením nebo

³³ NĚMEČEK, T. Právníci v českém filmu čili Co advokát, to šmejda in BOBEK, Michal, ŠIMÍČEK, Vojtěch. (eds.) Právo a umění, Jiné právo literární. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 9788087284162

³⁴ „has become something of a folk hero in legal circles and is treated almost as if he were an actual person.“ PETRY, Alice. "Introduction" in *On Harper Lee: Essays and Reflections*. University of Tennessee Press: 1994. p. xxiii

nepřítomností etiky moci: Vhled, který můžeme ztratit, a který může ochabnout, ale při tom žijeme život plný naděje.“³⁵

Často zmiňovaným snímkem v nejrůznějších žebříčcích i seznamech je film *Norimberský proces*. Snímek z prostředí po druhé světové válce, ve kterém jsou souzeni čtyři nacističtí soudci. Příběh podobný filmu *Ex offio*, přesto však odlišný. Zatímco v české produkci jde o český soud, české soudce, žalobce i obhájce, v Norimberku jsou soudci i žalobci zahraniční právníci, kteří se musí vcítit do situace, kterou budou rozhodovat – na rozdíl od jejich českých kolegů, kteří situaci rozumějí, ale nemají to tím usnadněné. Pochopit situaci, jednání obviněných, projevit empatii a zároveň stát na straně práva a spravedlnosti stanovuje za následování hodný příklad penzionovaný soudce z Maine. Jednat s obviněnými jako s lidmi, odůvodňovat svá rozhodnutí jasně, srozumitelně a podle pravdy, bez schovávání se za paragrafy, je skutečnost, která je potřebná v soudní síni pro pochopení a přijetí rozsudku odsouzenými. Ne všichni zdůvodnění přijmou, ale ti kteří ano, i skrze něj mohou začít znovu. O tomto zdůvodňování a o přesvědčení o nadčasové pravdě i spravedlnosti vypovídají nejlépe dva ze závěrečných rozhovorů, mezi odsouzeným a soudcem a poté obhájcem a soudcem.

„Já vím, jakému jste byl vystaven nátlaku, budete ostře kritizován, vaše rozhodnutí není dnes příliš populární. Má-li to však pro vás nějakou cenu, získal jste úctu alespoň jednoho z obžalovaných. Při všem co je správné na světě, váš rozsudek byl spravedlivý ... Ty miliony obětí, já netušil, že to dojde tak daleko, to mi prosím věřte, to mi musíte věřit.“ – „Doktore Janningu, tak daleko to došlo v tu chvíli, kdy jste odsoudil člověka, o kterém jste věděl, že je nevinný.“

„Do pěti let budou ti, co jste je odsoudil na doživotí, na svobodě.“ – „Doktore Rolfe, to co říkáte, se může moc dobře stát, je to logické vzhledem k času, ve kterém žijeme. Ale že je to logické, neznamená, že je to tak správné a že to tak má být.“

³⁵ „lawyer heroes (arrogant egotists and humble alike) tell us something we want and need to hear – that a lawyer’s work is at the heart of things, that legal work has meaning. To live with the fantasy that life has social and cultural significance is to posit an ideal and to set out upon a worthy quest. ... The stories of lawyers and how they stand against those who abuse power ... are central to the myths we carry with us as lawyers. The stories of our most authentic lawyers – we call them heroes – contain a crucial insight into the problem of truth confronted by the amorality and immorality of power: the insight that we may lose and falter, but, in doing so, we live a life of hope.“ Elkins, op. cit. str. 843-844

Mezi další filmy, které zmíním pouze krátce, ze kterých lze vyčíst další charakterové vlastnosti ideálního právníka, patří *Přátelství*³⁶ nebo *Občanskoprávní spor* (z nich si můžeme odnést přesvědčení o tom, že dobrému právníkovi nesmí chybět zapálení pro věc, za kterou bojuje) nebo *Ve jménu Otce* nebo *... a spravedlnost pro všechny* (zde jsme svědky právníkova boje proti přežitým strukturám a mašinérii). Mezi další filmy, ze kterých je možné vycházet, patří např. *Rozsudek* či *Ďáblův advokát*.³⁷

3.3. Společné znaky

Jaké jsou tedy ideální vlastnosti právníka? Nemá být ovlivněn situací ve společnosti, ale má ji ovlivňovat. Má být zakotven v spravedlnosti, Právu³⁸ a pravdě, ale zároveň toto zakotvení musí mít přesah do použitelné praxe. Nebojí se nést následky za vlastní činy, ať jsou jakkoli nepopulární, či nabídnout hodně, je-li v sázce spravedlnost, kterou nechápe jako abstraktní pojem, ale jako praktické řešení lidských problémů. Je ochotný přijít s nepopulárními myšlenkami a prosazovat je. Má rodinu, která stojí výš na hodnotovém žebříčku než právo. Toto samotné téma je vhodné pro další diskuzi – může právník plně hájit právo a spravedlnost a přitom chránit svoji rodinu? Kde je hranice mezi těmito hodnotami, které se mohou dostat do konfliktu? Ideální právník není emočně oddělen od případu, který řeší, ale ani na něj není fixován, ve výsledku vzbuzuje respekt. Ve většině případů vystupuje uměřeně a při profesní konfrontaci se zlem zachovává chladné vystupování.

4. VÝUKA NA PRÁVNÍCKÝCH FAKULTÁCH

4.1. Cíl výuky

Přejdeme k druhému bodu této práce: Výuce na právnických fakultách s použitím právních filmů, konkrétněji filmů o právnících. Výše popsany ideální právník nám může sloužit jako pomůcka při výuce. Náhled společnosti na něj nebo konflikty, které prožíval, mohou sloužit při formování samotných právníků či při jejich přípravě na praxi. Budu se zejména opírat o již

³⁶ Amistad (1997)

³⁷ The Verdict (1982)

³⁸ Více o Právu s velkým P viz Stone, op. cit. str. 573.

zmíněné články Jamese R. Elkinse a Alana A. Stonea, kteří vyučují předmět spojený s právem a filmem na West Virginia University, respektive Harvard University. Cílem této části práce je zamyslet se nad tím, jak by výuka prostřednictvím filmů s právní tematikou mohla vypadat v realitě české právnické fakulty. Pokusím se nevyhnout ani zcela praktickým otázkám, které by musel řešit každý vyučující, který by se rozhodl kurz založený na právnických filmech na fakultě zavést.

Jaký by byl cíl výuky na právnické fakultě, či dokonce Právnické fakultě Univerzity Karlovy? Jedním z cílů by mohlo být zapojení studentů, kteří šli na fakultu s vizí spravedlnosti, práva s velkým P³⁹, a najednou jsou neustále ubíjeni právem s malým p, do právního prostředí. To ale neznamená, že ti, kteří nejsou příliš idealističtí přijdou zkrátka. *„Mezi těmi, kteří se stali plynulými [v právním ptydepe], panuje někdy otázka, zda vůbec pracují s myšlenkou spravedlnosti.“*⁴⁰ Prostřednictvím konfliktních situací, které filmy o právnících zobrazují, může student práv nacházet nezřetelné odpovědi na to, *„Jaký je vztah – ten nejtěžší a nejzatěžující – mezi právem a spravedlností? Jak se může jednotlivý právník postavit proti síle „systému“? Jak má rozumět a žít s realitou jednotlivého selhání? Jak má žít (a jednat) tváří v tvář selhání samotného práva? Jak ho právo (tak jak jej žije právník a jako ideologie) oslepuje vůči širší realitě, do které je vložené?“*⁴¹ Neméně důležitým cílem je reagovat na etické otázky, se kterými se potkávají filmoví právníci – a se kterými se druhý den po příchodu do práce či až po několika letech setká každý právník. Konečně je důležité poznávat, co si společnost myslí o ideální roli právníka, což bylo podrobněji rozebráno v předcházející kapitole.

4.2. Forma výuky

V českých podmínkách je jedním z problémů nutnost vyřešit časové rozvržení předmětu. Jak vměstnat do hodiny a půl film, jehož celková délka je přes dvě hodiny, a nechat navíc prostor i na

³⁹ Ibid

⁴⁰ „Among those who become most fluent, there is sometimes a question about whether they are still working with the idea of justice at all.“ Stone, op. cit. str. 576

⁴¹ „What is the relationship – a most troubled and troubling one – between law and justice? How can an individual lawyer stand against the power of the „system“? How are we to understand and live with the reality of individual failure? How are we to live (and to act) in the face of law’s failure? How does law (as a lawyer lives it and as an ideology) blind us to the larger reality in which it is embedded?“ Elkins, op. cit. str. 829

diskuzi? Podle zkušeností z University of West Virginia „jednotlivosti z filmu, o kterých stojí za to mluvit, jsou čerstvé i týden po shlédnutí filmu“,⁴² neměl by proto být problém rozdělit promítání filmu a jeho diskuzi. Druhou možností by bylo uspořádání tříhodinového semináře, v jehož rámci by proběhlo promítání i diskuze. Tříhodinové předměty ale nejsou příliš oblíbené kvůli zabírání nepraktického množství času. Dalším možný způsob rozdělení organizace předmětu je čisté promítání filmů bez diskuze (do kterého se může zapojit větší množství studentů) a promítání filmů s navazující diskuzí. V prvním případě by se dalo reálně stihnout 10 filmů za semestr, v druhém případě by záleželo na délce diskuze. Běžně se rozdělí čas na dvě poloviny – na sledování filmů a na diskuzi. V takovém případě by se dalo probrat pět filmů za semestr. Dále bych se chtěl zabývat pouze variantou s diskuzí, protože přes menší počet možných zúčastněných studentů nabízí hlubší prozkoumání obsahu filmu a názorový střet účastníků. Za klíčové filmy, které by se promítaly, považuji *12 rozhněvaných mužů*, *Jako zabít ptáčka* a *Ex offo. Norimberský proces* by mohl být problémem pro svoji délku, která dosahuje zhruba tří hodin.

Jak by probíhala diskuze? Které klíčové otázky by v ní byly probrány? Způsob užívaný na Harvardu se zaměřuje na psané zpracování textů. 6-8 studentů musí napsat 4-6 stránek o filmu přes víkend, tyto práce jsou zkompileovány a je k nim přidáno hodnocení vypracované vyučujícím. Ostatní studenti tyto texty přečtou a na následujícím semináři se rozebírají. Pro mnohé studenty je to poprvé, kdy se dvě hodiny na semináři rozebírají jejich nápady. Obvykle diskuzi vedou čtyři studenti – dva v první a dva v druhé hodině.⁴³

James R. Elkins se snaží spíše než detailně rozvrhnout seminář naznačit oblasti, které by měly být probrány.⁴⁴ Důležité je dle něj nezapomínat na samotný film – důležité scény, střihy kamery a samotný příběh, ale ani na skutečnost, že tento film má být prostředkem ke vzdělávání a že si z něho máme něco odnést. Co důležitého říká film o právu a právnících pro mne jako studenta práv? Nejdůležitější je zaměření se na samotný příběh, ve kterém se nejčastěji v soudní síni setkávají rozdílné druhy lidí s rozdílnými životními osudy. V sázce je něco víc než pouhé povrchní soudní spory. Nejen v rámci soudního sporu je potřeba porozumět konfliktu, který je veden, v samotném životě, ale i v rozhodování v odborné praxi. Je potřeba porozumět „velkým

⁴² „whatever is worthwhile talking about in a film is still fresh in memory a week after seeing the film.“ Elkins, op. cit. str. 824

⁴³ Stone, op. cit. str. 576-577

⁴⁴ Elkins, op. cit. str. 834-844

protikladům“ – dobru a zlu, pořádku a chaosu, jednotlivci a společnosti. Tyto protiklady jsou často stavěny proti sobě v nejednoznačných situacích, aby divák musel posuzovat a zvažovat jejich podstatnost. Identifikace s postavou ve filmu probíhá způsobem, že *“chceme pro filmového představitele totéž, co chceme pro sebe”*⁴⁵ Tato postava může být často až zidealizovaná způsobem, který vytváří hrdinu. Do tohoto hrdiny promítáme své hluboké představy o právním prostředí, které nás posouvají dále v boji na právním poli. *„Při zakoušení hrdinského selhání, pokládáme základy pro budoucnost, ve které moc bude respektovat pravdu. Obraz hrdiny je nezbytný pro to, aby se člověk stal právníkem”*⁴⁶ A právě tyto „obrazy hrdinů“ nám filmy o právnících předkládají.

4.3. Problémy ve výuce

Se kterými problémy se vyučující právních filmů setkávají? První se váže k výběru filmů, které mají složité souvislosti. *„Vyučující na právnické fakultě nemůže předpokládat, že jeho studenti mají jakékoli literární základy.”*⁴⁷ Když student práv sleduje film, tak se často snaží uniknout právu, ne mu porozumět – ať tím, že se zaměří na maličkosti a shledá film nepřesným, nebo se zaměří na příběh a označí jej za hollywoodskou smyšlenku. V nejhorším případě se nepokusí ani film analyzovat a chce si film užít bez toho, aby ho jakkoli interpretoval, byť v duchu.⁴⁸ Již pouhým sdělením těchto problémů studentům a prodiskutování s nimi se tyto problémy mohou odstranit.

4.4. Autorská práva

Čistě českým problémem je pak problém s autorskými právy k filmu. Bezplatně promítaný film na škole bez jeho přímého vztahu k předmětu je promítán nelegálně, pokud nebyla k jeho puštění udělena licence. Běžná cena licence k jednomu promítnutí v českých podmínkách je 1200

⁴⁵ „[w]e want for film characters what we want for ourselves. Entertained by plot, we are educated by the film’s characters” Elkins, op. cit. str. 842

⁴⁶ „In suffering heroic failure, we lay the grounds for a future in which power recognizes truth. The image of hero is fundamental to becoming a lawyer.” Elkins, op. cit. str. 844

⁴⁷ „A law teacher cannot assume that his students have any literary background at all.” Stone, op. cit. str. 583

⁴⁸ Elkins, op. cit. str. 832-834

Kč, kterou při promítání za dobrým účelem lze snížit na 900 Kč (film *Ve jménu Otce*⁴⁹). U zahraničních společností se cena pohybuje okolo 140 \$ (film *12 rozhněvaných mužů*) s možností slevit. Některé firmy ovšem poskytnou licenci zdarma (film *12*⁵⁰ či *Ex offo*).

Vymezení legálního užití filmového díla ve výuce bez nutné licence stanoví § 31 (nazvaný Citace) odst. 1 písm. c) autorského zákona.

„Do práva autorského nezasahuje ten, kdo užije dílo při vyučování pro ilustrační účel nebo při vědeckém výzkumu, jejichž účelem není dosažení přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, a nepřesáhne rozsah odpovídající sledovanému účelu; vždy je však nutno uvést, je-li to možné, jméno autora, nejde-li o dílo anonymní, nebo jméno osoby, pod jejímž jménem se dílo uvádí na veřejnost, a dále název díla a pramen.“

Pod toto ustanovení by nejspíše spadala i výuka o právních filmech na vysoké škole.

5. SYLABUS PŘEDMĚTU

Jak by konkrétně mohl vypadat sylabus předmětu, který můžeme nazvat třeba *Filmoví právníci a právníci ve skutečnosti*? Zkusím zde načrtnout jeho základní kostru s tím, že budu počítat s deseti semináři.

- I. Představení kurzu, krátké uvedení do tématu, důvody, proč sledovat filmy o právnících, sledování filmu *Ex offo*.
- II. Diskuze o filmu – na tento seminář by měli dva účastníci přinést okopírované dobové materiály (např. články v novinách) a představit, jak jsou v nich popisováni jednotliví aktéři – soudce, žalobce a obhájce. Tři účastníci a vyučující by do víkendů sepsali jejich vnímání filmu a jednotlivých postav, každý po třech normostranách. Účastníci by mohli být vybráni buďto před filmem, aby si mohli zaznamenávat jednotlivé události, které je zaujaly, nebo po filmu s účelem soustředění se na dojem, který film zanechal a právě ne na podrobnosti. Esej by měla být zaměřená na advokáta a jeho jednání – jak v práci, tak mimo ní. Všechny semináře s diskuzí by měly začít popsáním pocitů jednotlivých diváků filmu.
- III. Sledování lehce zkráceného *Norimberského procesu* (využít dvou hodin semináře, případně prodloužení, pokud by byl večer).

⁴⁹ In the Name of the Father (1993)

⁵⁰ 12 (2007)

- IV. Písemné zpracování jedním studentem jednoho z aktérů (či jejich skupinu) a jeho vnímání situace. Aktéři filmu jsou soudci, žalobci, obžalovaní, obhájce a německý lid. Konfrontace jednotlivých vnímání. Dlouhá/krátká varianta diskuze, ve které by se rozebraly jednotlivé argumenty pro i proti. V případě krátké varianty diskuze (cca 30 min) pustit ve zbylé hodině film *Rašomon*.⁵¹
- V. Sledování lehce zkráceného filmu *Jako zabít ptáčka*.
- VI. Diskuze se zaměřením na tři aspekty (opět jejich písemné vypracování předem) postavy Attica Finche – jeho vnímání jím samým (a), jeho okolím (b), jeho rodinou (možnost zúročení i předchozích filmů na stejné téma – c).
- VII. Host na téma působení práva ve společnosti – představení proudu sociologie práva, konkrétní zaměření na osobu právníků a vnímání jeho osoby i jeho vnímání širokou veřejností. Např. Jiří Příbáň, Hynek Baňouch či Jan Keller. Tato přednáška by mohla být i po diskuzi následující film *12 rozhněvaných mužů*.
- VIII. Sledování *12 rozhněvaných mužů* (kratší film by měl vynahradit předchozí delší).
- IX. Diskuze na téma úloha právníka ve společnosti. Jak odlišnou roli hraje soudce, advokát a právně vzdělaný člověk? Co se od nich očekává? Domácím úkolem by bylo zjistit a sepsat do víkendu názory blízkých (partner, rodič, sourozenec, kamarád) na úlohu obecně právníka, soudce a advokáta ve společnosti, následná diskuze na toto téma. Sepsání každým účastníkem odpovědi na otázku „Co by měl splňovat ideální právník/soudce?“.
- X. Ukončení kurzu + dobrovolné sledování filmu dle výběru (např. *Poslední spravedlivý*⁵², *Ve jménu Otce*)

Na všechna promítání filmů (kromě prvního a případně čtvrtého semináře) by byly zváni i ostatní studenti právnické fakulty.

⁵¹ Rashomon (1950)

⁵² The Last Just Man (2002)

6. ZÁVĚR

Na otázku, zda existuje ideální právník, tato práce neodpověděla. Ani se o to nepokusila. Existuje ale ideální právník zobrazený ve filmech uznávaných mezi odbornou veřejností a řazených na nejvyšší patra žebříčků filmů o právnících. Jeho obraz silně ovlivňuje jak právní veřejnost, tak názor široké veřejnosti na právníky. Správný právník by si měl být vědom toho, co je od něj požadováno veřejností. Zároveň na příbězích smyšleného právníka lze promyslet situace, do kterých se můžeme dostat a jak bychom na ně reagovali. Jedním z důležitých aspektů je také to, že skrze filmové právníky, do kterých promítáme své skryté touhy, lépe poznáváme sami sebe.

Ideální právník ve filmu ovlivňuje dění ve společnosti, aniž by byl ovlivněn jejími negativními vlivy. Jde mu o spravedlnost, které se snaží dosáhnout i za cenu osobních obětí. Neodděluje se od případu, který řeší, záleží mu na něm, ale zároveň pro jeho život není klíčové, jak dopadne. Spravedlnost chápe jako praxi, ve které se pohybuje. Znamená pro něj více ideál Práva než právo, ale zároveň ani ideál Práva pro něj není vším.

Jak ale představit toto téma studentům práv? Výuka filmů o právnících má několik cílů. Vyvolávat diskuzi nad morálními konflikty, do kterých se dostane jednou každý právník. Přimět studenty k zamyšlení se nad tématy, která často vedla studenty k započetí studia práv – vztah práva a spravedlnosti, chyby práva nebo chuť postavit se nefungujícímu systému. Filmy o právnících mají pomoci zodpovědět – či vyvolat – nejdůležitější otázky o budoucím postavení studenta v systému a jeho významu. Měly by poukázat nejen na smysl jednotlivých profesí, ale i na jejich úskalí.

Takovýto předmět by neměl být pouhým odpočinkovým “volitelňákem“. Poznávání sebe sama i limitů právních profesí spojené se zábavou – sledováním filmů – propojené častou diskuzí slibuje úspěch jak na straně studentů tak i vyučujících. Tento předmět by proto jistě měl na fakultě své místo a byl by vhodným doplněním stávající nabídky předmětů. Ostatně, na Harvardu ho jistě nemají pro nic za nic.

PRAMENY:

Knihy a články:

ŠKOP, Martin. Právo a vášeň: Jazyk, příběh, Interpretace. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 205 s., ISBN 978-80-210-5464-6

ELKINS, James R. Reading/Teaching Lawyer Films, Vt. L. Rev. 2003-2004, roč. 28, s. 813-879

STONE, Alan A. Teaching Film at Harvard Law School, Legal Stud. F. 2000, roč. 20, s. 573-597

SHERWIN, Richard K. Picturing Justice: Images of Law & Lawyers in the Visual Media. U.S.F. L. Rev. 1995-1996, roč. 30, s. 891-901

PETRY, Alice. "Introduction" in *On Harper Lee: Essays and Reflections*. University of Tennessee Press: 1994.

Filmy:

Rashomon (1950)

12 angry men (1957)

Judgement at Nuremberg (1961)

To kill a mockingbird (1962)

...And Justice for All (1979)

The verdict (1982)

In the Name of the Father (1993)

Devil's advocate (1997)

Amistad (1997)

A Civil Action (1998)

Ex offo (1998)

The Last Just Man (2002)

Hot Coffee (2011)